Пише: Никола Танасић
петак, 20 фебруар 2009 22:44

Приказ књиге: Никола Кољевић, *Стварање Републике Српске*, Службени гласник, Београд, 2008.

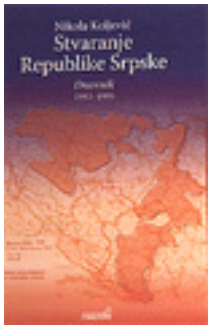

Историјска дистанца пред екраном телевизора

Једна од великих илузија балканског простора јесте историографска претпоставка да се „издалека боље види“, односно да се значај и смисао крупних историјских догађаја лакше може одредити „са историјске дистанце“, након што од њих протекне неко време, страсти се стишају, а бол утихне. Са једне стране, истина је да се далекосежне последице извесних државничких корака и политичких потеза по природи ствари могу показати тек након што прође одређено време, те се на њима онда тестира веродостојност хипотеза на којима се делатност заснивала. Али када је повесни тренутак толико згуснут, када је у њега уплетено толико међународних чинилаца моћи, новца и интереса, а улог у „игри“ судбине читавих народа са својим животима, имовином и огњиштима, онда се последица сваког поступка унапред зна, а повесни ток намеће развој догађаја челичном нужношћу. То је свакако поражавајући, први утисак који читаоцу заинтересованом за догађаје у Босни остаје након читања дневничких летописа проф. Николе Кољевића. У медијски контролисаном свету нема „историјске дистанце“, има само дужег или краћег излагања унапред припремљеним и свесно искривљеним „информацијама“, заправо лажима, полуистинама и пропагандним покличима у сврси конкретне политике и опипљивих интереса оних центара моћи који једини на светске медије могу имати утицаја.

Савременом виђењу рата у Босни протекла деценија и по није била од помоћи. Штавише, што се светска јавност слабије сећа догађаја који су се одвијали на босанској ратној позорници, и иза ње, то им је лакше да прихвате готове, TV dinner истине о „агресији на мали, али поносни босански народ националистичке и крвожедне Србије, предвођене стаљинистичко-хитлеровским моралним чудовиштем Слободаном Милошевићем и његовим псима рата Караџићем и Младићем“. Насупрот овој холивудској саги,

Кољевићеви записи, поред осећања повесне одговорности према судбини српског народа у БиХ, читаоца плене изузетним посматрачким даром за повезивање узорка и последица у замршеном колоплету међународних утицаја, притисака и уцена, за шта није довољна само појединачна проницљивост и интелигенција, већ је пресудно управо темељно познавање природе људских односа и начина на које они утичу на односе моћи.

Инсајдер са слухом за народну епику

Дневници Николе Кољевића значајни су нам због две ствари – података које нам нуде и начина на који су ти подаци предочени. Заједно, ова два аспекта његове историографске грађе служе као везивно ткиво једне истинске повести о рађању једне народне државе, односно утемељењу саме Републике Српске, која је за српски народ утолико битнија зато што је једино што је он успео да добије из крвавог распада Југославије. Ова архивска грађа је непроценива, али оно што нарочито плени пажњу јесу нека сведочанства непосредног учесника у историјским догађајима о стварима које превазилазе значај простих чињеница као што су жртве и завојеване територије, а то је процес сазревања српског народа у Српској као политичког субјекта и носиоца истинске суверености ове федералне чланице данашње БиХ.

„Стварање Републике Српске“ чита се као роман, упркос чињеници да је у питању један зборник архивске и документарне грађе. Развијени и танани књижевни стил једног великог српског лингвисте нужно превазилази сувопарност података и, уместо набрајања и транскрипта политичких разговора и бележења теза за преговоре и политичке одлуке, он приказује одвијање једне повести епских размера, у којој су главни актери читави народи, а где се као епизодне улоге појављују политичари, војсковође, дипломате, интелектуалци, а за њима обичан народ који понекад само „статира“ по улицама, рововима и збеговима, а понекад искрсава као носилац истинске политичке мудрости, светионик и надахнуће за даље деловање. Кољевићева интелектуална позадина не дозвољава му да постане обичним стенографом историјских догађаја, „записничарем“, како он себе скромно назива – његова академска склоност ка општем и принципијелном га нагони да догађаје систематизује и тумачи док се још одвијају и на тај начин са изненађујућом прецизношћу закључује и слути трагедије које се припремају. Истовремено, његова лична и морална укорењеност у српског народној традицији и књижевности покреће га да се према збивањима у којим учествује постави са свешћу и одговорношћу, у деловању – државника и представника народа; а у записивању – народног песника, који зна да се на делу рађа предање конститутивно по будуће национално биће српског народа.

Шта сви знају, а нико не сме да пита

Опсежни садржај ове књиге приповеда пре свега о првобитним илузијама и темељним разочарањима српског народа у Босни. Она нас подсећа на то колико смо, заправо, веровали у идеју Југославије, али и колико смо се дуго надали да ће се, након пада комунизма, демократским средствима по узору на слободарски дух Запада, успети утемељити и заједнички суживот народа у БиХ. Ова првобитна опсена, толико присутна код српских интелектуалаца и вођа, претаче се након отварања спирале насиља у дубоко поверење у суд Међународне заједнице, од које се очекује да ће, у духу своје принципијелне политике против ауторитаризма и неслободе у Источној Европи, бити орна и спремна да „саслуша аргументе“ и несебично помогне народима у БиХ да се разиђу и премосте своје сукобе третирајући све равноправно и непристрасно. Упркос сталном и брижљивом поткрепљивању својих записа документима и наводима из светске штампе, Кољевићева нарација не губи на унутрашњој динамици и развој догађаја подсећа на напет политички трилер, у коме главни чиниоци до самог краја не могу да верују да сви њихови разлози и аргументи, сви њихови напори да се сарађује са свима на проналажењу излаза из ситуације неподношљиве за све народе у Босни подједнако, да све то копни пред једном гвозденом завесом пропаганде и сатанизације, иза које нема слуха нити разумевања за српску страну у конфликту. Караџић, Младић, Крајишник, Толимир, Милошевић, сви они оживљавају пред нашим очима далеко животнији и сложенији него што изгледају на потерницама Хашког трибунала и комисијама за чување сећања на геноцид Парламента ЕУ.

У основи, „Стварање Републике Српске“ нуди нам податке које цели свет добро зна, али који се систематски прећуткују и бацају под тепих у непрекидном перпетуирању холивудског медијског спектакла о рату у Босни. Нас може изненадити ауторова смирена проницљивост са којом уочава којим се све средствима и напорима, и од стране којих међународних чинилаца, гради један конститутивни мит о босанском геноциду, на основу чијег преседана ће се надаље уређивати сва будућа „кризна жаришта“, „национални конфликти“ и „хуманитарне катастрофе“. Не може, а да нас не задиви, свест човека који је био непосредни учесник у догађајима, о томе колико у њима учествује страних фактора о којима он и његови сарадници немају сазнања, нити на њих могу утицати. Али све би се то о Босни знало и без Кољевићеве књиге, да је у свету било воље за објективношћу и истинске историографске радозналости.

Сведочанство опстанка и самоутемељења Срба у БиХ

Оно што је у Кољевићевим записима незаменљиво, а чиме обилује свака њихова страница, јесте његов дух књижевника, професора и теоретичара драме, који омогућује непосредан увид у темељне догађаје босанског рата. Кољевић нам служи као непосредни доказ да су муке и проблеми који су мучили вође српског народа у Босни у суштини били исти који су мучили сам народ. У овом саодношењу политичке воље (и немоћи) српског руководства са народном вољом (и немоћју), може се пронаћи корен велике популарности ових личности у народном памћењу, као и њихов положај заснивача државности Српске. Сам аутор, као високи политички званичник РС, у сваком запису показује пре свега бригу за народ и његов опстанак, а поготово за очување његових културних и моралних вредности, које су управо најугроженије злочинима које његова страна чини. У овом одговарању на народне бриге и сталном враћању на питања судбине народа, Кољевић нам даје блистав пример утемељења
народне суверености
као темеља сваке модерне републике, без обзира какав њен међународни статус био.

Ипак, оно што убедљиво највише дојми у „Стварању Републике Српске“ јесте свест њен ог летописца да је у питању једна
народна епопеја
, као и његова потреба да догађаје у којима утиче обликује на начин
достојан памћења у српском народном предању
. Његово познавање Шекспира му, како је и сам наслутио на почетку дневника, даје одличан теоретски образац за сазнајну обраду сирових података са историјске позорнице. Узбудљива је његова спремност да је он види управо као
позорницу
, на којој он, његови сарадници и непријатељи, играју унапред задате улоге, док светло, сценографија и поготово режија зависе увек од невидљивих,
закулисних радњи
у чијој су власти и (не)милости. Зато је Кољевићева књига ни више ни мање него баш оно што њен наслов најављује – еп о читавом једном народу који, оставши без отаџбине, тражи своје место под зубатим балканским сунцем. У својим потресним, масовним сценама убистава, преваре и егзодуса она подсећа на старозаветни
Излазак
и тумарање по пустињи народа Израиљевог, са свим својим безнађима, ћорсокацима и страшним гресима. У своме фокусу на политичке игре и дипломатске процесе, историјске личности чије поступке архивира оживљавају као јунаци античке драме, будући да заплет и радња превазилази личне судбине Шекспирових краљева и војвода, а приповеда о заснивању и самоутемељењу једног целог народа, његовим грешкама и заблудама, његовим успесима и победама, али пре свега о његовој
трагичној судбини
. Поред све нагомилане архивске грађе, поред свих аргумената и разлога које свет не жели да слуша, ова свест о опстанку, одбрани и политичком самоутемељењу српског народа у Босни, јесте оно што данашњи српски народ, на својим новим медијским крстовима и политичким ломачама, треба пре свега да храни и негује.